

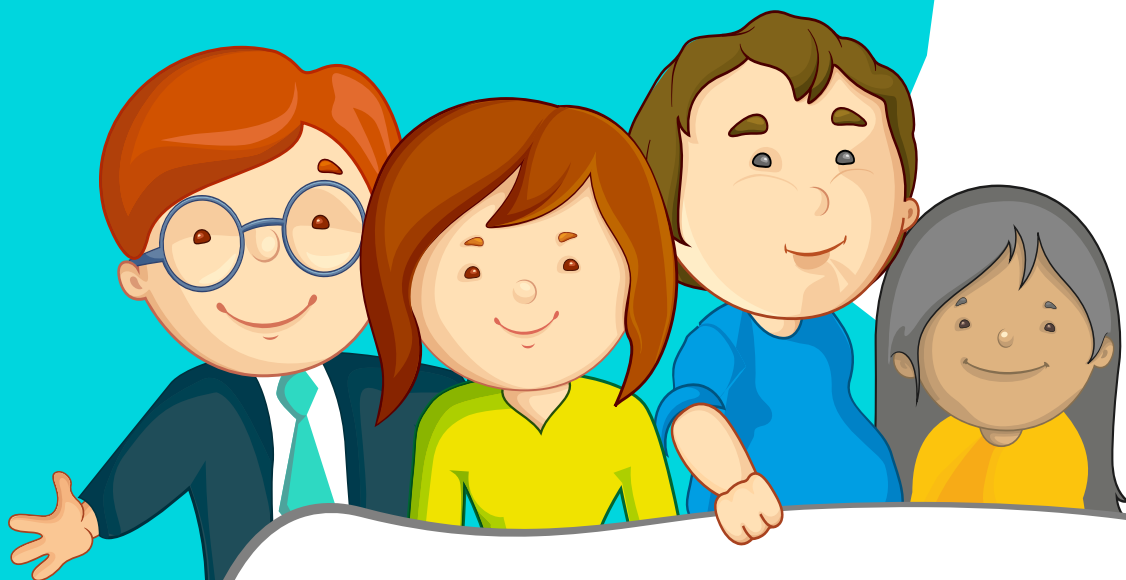
Ergebnisse od strane:
giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Република Србија
Министарство просвете,
науке и технолошког развоја

Од препознавања до поступања

**Водич кроз превенцију и
одговор на дискриминацију
за запослене у установама
образовања и васпитања**

Садржај

Увод	3
Коме је намењен и како може да се користи Водич	3
Зашто је образовање важно	5
Без чега не можемо – кључни прописи	6
Шта јесте дискриминација	7
Како да препознамо дискриминацију	9
Шта да урадимо да се дискриминација НЕ догоди	11
Шта је чија одговорност када постоји сумња или се догоди дискриминација	13
Које су надлежне институције и када се оне укључују	15
Литература	16

Увод

Водич је настао у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији“, који спроводи Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, а реализује ЦИП – Центар за интерактивну педагогију у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја.

У склопу пројектне активности *Унапређење квалитета образовне установе за сиречавање и постојање у случају дискриминације*, развијена је и онлајн обука „Да нам антидискриминација буде инспирација“ – превенција и превазилажење дискриминације у вртићу и школи. Примери из праксе, питања и дискусије наставника, васпитача и стручних сарадника који су учествовали на обуци су допринели конципирању Водича за запослене у установама образовања и васпитања и Водича за родитеље.

Коме је намењен и како може да се користи Водич

Намена Водича је да запослене у установама образовања и васпитања подсети на постојећи законодавни оквир, и да кроз одоворе на питања, кораке и примере из праксе олакша примену два кључна правилника:

1

Правилника о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања, који прописује:

- ✓ шта је дискриминација и дискриминаторно понашање у образовању и васпитању
- ✓ приказује различите облике дискриминације и њихове манифестације који се јављају у образовно-васпитном систему када је реч о непосредној и посредној дискриминацији.

У Правилнику се могу наћи и посебне мере које се не сматрају дискриминацијом, и наглашава обавеза свих учесника у образовном и васпитном процесу да поштују забрану дискриминације.

<http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2016/22/1/reg>

2

Правилника о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности који прописује:

- ✓ поступање установе када се посумња или утврди дискриминаторно понашање
- ✓ начине спровођења превентивних и интервентних активности, обавезе и одговорности свих
- ✓ права, обавезе и одговорности лица у превенцији дискриминације
- ✓ документацију коју установа треба да има
- ✓ како се спречава сегрегација и које су мере у процесу десегрегације.

Њиме се уређује и поступање установе када се посумња или утврди вређање угледа, части или достојанства личности у установи, начини на које се спроводе превентивне и интервентне активности, услови и начини за поступање у установи.

<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2018/65/2/reg>

Надамо се да ће смернице подстаћи наставнике, стручне сараднике, васпитаче да кроз промовисање поштовања различитости и социјалног укључивања, утичу на подизање свести о значају нулте толеранције на дискриминацију и стварање услова за сигурно и подстицајно окружење за све учеснике у установама образовања и васпитања – децу, родитеље, запослене...

01. март
Дан нулте
толеранције
дискриминације

Зашто је образовање важно

Образовање има кључну улогу у заустављању дискриминације и ширењу културе поштовања свих у читавом друштву.

У процесу увођења промена, трансформација у образовању и кроз образовање, васпитачи, наставници, сарадници имају изузетно важну улогу.

Образовање је најмоћније оружје које можемо употребити да променимо свет.

Нелсон Мандела

Трансформација у образовању се односи на уклањање препрека које онемогућавају деци да похађају вртић, школу, учествују у активностима, уче, играју се. Препреке могу бити у виду отежаног уласку у установу, кретања, боравка (непостојање рампе, рукохвата, адекватног осветљења...), али и отежане комуникације и неразумевање језика. Уклањање дискриминације у образовању значи и обезбеђивање да програми, уџбеници, материјали и друго, буду доступни свима, и да својим садржајем не дискриминишу одређене групе, културе, историју или језике.

Трансформација кроз образовање се односи на уклањање дискриминаторних ставова и идеја кроз подстицање и развијање критичког мишљења, толеранције, поштовања људских права и мултикултурализма. На тај начин и деца постају проактивна у препознавању и реаговању на дискриминаторно понашање у свакодневним ситуацијама. Омогућавање контакта, упознавање деце са новим идејама, културама, традицијама, религијама, погледима на свет, језицима, и људским правима као референтном оквиру, омогућава им да разумеју и превазиђу стереотипе, предрасуде, дискриминацију и мржњу. Кроз учење, повезивање, дружење, деца могу да сазнају о својим другарима из окружења и о другима широм света.¹

За промишљање: На веб страници Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва можете прочитати приче из Живе библиотеке које се односе на лична искуства и размишљања на тему социјалног укључивања.

<http://www.socijalnoukljucivanje.gov.rs/blog/?author=57>

¹ Адаптирано из Teaching respect for all: implementation guide <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227983/PDF/227983eng.pdf.multi>

Без чега не можемо – кључни прописи

Људи су различити, али треба да буду равноправни и не постоји ниједан аргумент који би оправдао прављење разлике међу људима. Сви су равноправни и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства.²

Право на живот без дискриминације једно је од основних људских права и зато је забрана дискриминације дефинисана бројним документима.

Правни оквир за дефинисање превентивних и интервентних мера и активности на спречавању и заштити од дискриминације и других облика понашања којима се вређа углед, част и достојанство личности представљају **међународни прописи** које је ратификовала Република Србија. Најзначајнија међу њима је **Конвенција о правима детета** из 1989. године. Поред тога, забрана дискриминације прописана је националним законима и подзаконским актима, као и посебним законима који се односе на систем образовања и васпитања.

Најважнија подзаконска акта која се односе на превенцију дискриминације и насиља у установама образовања и васпитања су:

- *Правилник о Протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање* ("Службени гласник РС", бр. 46 од 26. јуна 2019, 104 од 31. јула 2020.)
- *Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, деце, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања* ("Службени гласник РС", број 22/16)
- *Правилник о поступању у установе у случају сумње или утврђеног дискриминационог понашања и вређања угледа, чести или достојанства личности* ("Службени гласник РС", бр.65/2018) и другим прописима.

²Дискриминација? Не у мојој школи! Једна школа за све! - приручник за средњошколце и њихове родитеље <http://www.yucom.org.rs/diskriminacija-ne-u-mojoj-skoli-jedna-skola-za-sve/>

Шта јесте дискриминација

Дискриминација и дискриминаторно поступање у образовању и васпитању је свако неоправдано прављење разлике према поједницу или групи, на отворен или прикривен начин, а које се заснива на личном својству.

Лична својства су:

- боја коже
- преци
- држављанство
- статус мигранта, односно расељеног лица
- национална припадност или етничко порекло
- језик
- верска или политичка убеђења
- пол
- родни идентитет
- сексуална оријентација
- имовно стање
- социјално и културно порекло
- рођење
- генетске особености
- здравствено стање
- сметње у развоју и инвалидитет
- брачни и породични статус
- осуђиваност
- старосна доб
- изглед
- чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама

На основу наведених прописа свака установа је у обавези да мере превенције и интервенције угради у документа своје установе, као и да сачини **Програм превенције дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности.**

Дакле, дискриминација настаје када се према одређеним људима **различно поступа** у односу на друге, у истој или сличној ситуацији, само зато што припадају или се претпоставља да припадају одређеној групи, односно због неког њиховог личног својства.

Дискриминација се јавља и када се према лицу или групи **поступа на исти начин**, иако их неко њихово лично својство ставља у позицију која захтева и оправдава различито поступање. Пример који илуструје ову ситуацију је када се детету које има потребу за додатном образовном подршком не обезбеђују мере индивидуализације, или детету које не познаје језик средине не обезбеђује подршка за савладавање језика.

Важно:

- Да би за неко понашање или неки поступак могли да кажемо да је дискриминација или дискриминаторно понашање, разлог за такво понашање **мора да буде лично својство.**
- У корену дискриминаторног поступања су **стереотипи и предрасуде.**
- Предрасуде и стереотипи су **научени облици мишљења**, који се експлицитно, или имплицитно преносе кроз институције система.
- **Афирмативна акција** односи се на посебне мере које се уводе ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица која се налазе у неједнаком положају.

Недеља солидарности народа
и борбе против расизма и расне
дискриминације
од 21 до 28. марта

Стереотипи се дефинишу као генерализације, шематске и круте представе о особинама и личности припадника неке групе, која се круто преносе и примењују на сваког појединца из групе.

Предрасуда је научени образац мишљења који је логички неоснован. Дефинише се као специфична врста става, релативно трајни субјективан однос према одређеним групама, народима, појединцима, који се лако шири и утиче на формирање негативног мишљења и односа.

Дискриминација је предрасуда у акцији. У основи дискриминације је негативно етикетирање појединаца/група, које онда служи као оправдање за дискриминацију, тј. неједнак третман у друштву и ускраћивање права.

СТЕРЕОТИПИ

ПРЕДРАСУДЕ

ДИСКРИМИНАЦИЈА

Формирање предрасуда код деце је процес који настаје као резултат узајамног деловања, са једне стране, дететовог природног когнитивног развоја који се односи на формирање категорија и усвајање правила по којима свет функционише, а са друге свега негативног што дете чује о појединим групама људи у социјалном окружењу. Васпитање против предрасуда и превентивно деловање у тој области највише зависи од активног и толерантног става одраслих који васпитавају и образују децу.

Пример из праксе како може да се реагује у ситуацији када деца праве разлику у односу на лично својство.

- Током слободне игре предшколске групе у дворишту вртића, дечаци организују фудбалску утакмицу. Дечака који носи наочаре не бирају у своје тимове под изговором да се боје да му не полеме наочаре (наочаре су прилагођене деци и безбедне за физичке активности). Васпитач организује активност израде наочара од картона и ластиша, а затим фудбалску утакмицу у којој су наочаре обавезни део опреме. Скреће пажњу деци да при сваком контакту или шуту морају да мисле на безбедност свог друга и себе.

За промишљање: Присетите се својих дана у школи. Да ли сте присуствовали некој сличној ситуацији у којој су деца или одрасли правили разлику у односу на лично својство? Како су реаговали одрасли, а како деца? Шта је могло да се уради другачије, а да се не прави разлика у односу на то лично својство?

Како да препознамо дискриминацију

У друштву су присутне различите форме дискриминације. Неке је лако препознати, док за многе ситуације то није тако једноставно, нарочито ако се ради о посредној и прикривеној дискриминацији. Дискриминација или дискриминаторно понашање се заснива на разликовању и неједнаком третману по неком од личних својстава.

Примери за илустрацију:

1 Ако наставник даје бољу оцену неком ученику зато што му је симпатичан, иако у односу на друге ученике није показао више знања, онда је то необјективност и кршење професионалних правила и процедура оцењивања, али није дискриминација. Уколико би наставник ученику који је Ром дао нижу оцену у односу на ученика који не припада ромској популацији, само зато што га не симпатише због његове етничке припадности или боје коже, иако су обојица подједнако добро урадили тест знања, тада говоримо о дискриминацији.

2 Ако наставник физичког позове дечаке да се формирају тимове за фудбал уз саопштење да нема места за девојчице јер фудбал није за њих, то јесте дискриминација.

3 Пример за индиректну дискриминацију је кад наставник саопшти да сви ученици треба да пошаљу домаћи задатак имејлом, јер тиме на индиректан начин ставља у неповољан положај ученике који немају приступ интернету или одговарајући уређај.

16. новембар Међународни Дан толеранције

Важно:

- Свест о сопственим предрасудама и стереотипима је неопходан корак у њиховом превазилажењу.
- Последице дискриминације увек су тешке. Оне су некада очигледне, а понекад нису видљиве и зато су опасне.
- У процесу дискриминације сви пате и сви се дехуманизују: и они који их врше и они који их трпе, као и сви они који ћутећи посматрају шта се дешава и не реагују.
- Дискриминација се може десити било где (у дворишту, школи, вртићу...) и може је извршити било ко (дете, запослени, родитељ...).
- Дискриминацију могу да врше појединци, група, али и институције.
- Дискриминација се може десити било коме: деци, појединцима, групама људи.
- Често особе које су дискриминисане немају свест о томе, па самим тим и не траже адекватну заштиту.
- Дискриминација може бити вишеструка уколико је особа дискриминисана по више личних својстава у исто време (на пример жена, мигранткиња, са инвалидитетом).

Разлика између насиља и дискриминације

У пракси се често дешава да је тешко направити разлику између насиља и дискриминације. Важно је имати у виду да је сваки облик дискриминације насиље, јер угрожава здравље, развој и достојанство појединца, док сваки облик насиља није дискриминација. Уколико је понашање засновано на личном својству, можемо говорити о дискриминаторном понашању.

Пример

- Уколико се ученици потуку око тога који тим је боље играо, то јесте насиље, али није дискриминација, али ако се ругају другу/другарици због тога што носи наочаре, или има тамнију боју коже, или зато што је сиромашна и нема нову одећу, онда то јесте дискриминација.
- Уколико се другарице посвађају око симпатије и поставе ружне коментаре једна о другој на друштвеним мрежама, то је јесте насиље. Али ако постављају на друштвеним мрежама непримерене коментаре и неће да се друже са девојчицом због њеног порекла, то јесте дискриминација.
- Насиље је када група деце вређа и исмева једно дете због музике коју слуша. Ако деца избегавају контакт и искључују дете из вршњачких активности зато што се понаша другачије услед инвалидитета или сметњи у развоју, то јесте дискриминација.

Шта да урадимо да се дискриминација НЕ догоди

Установа је у обавези да кроз **превентивне мере и активности** обезбеди сигурно и подстицајно окружење у коме се промовише нулта толеранција на дискриминацију, негује атмосфера сарадње, уважавања, конструктивне комуникације и развија позитиван систем вредности. Прави ефекти постижу се уколико превентивне активности прожимају све облике и садржаје рада, активности и акције и ако су укључени сви релевантни сарадници и партнери: деца, родитељи, сви запослени, представници локалне самоуправе и локалне заједнице.

Да би установа могла ефикасно да поступа, планира и спроводи разноврсне активности неопходно је да:

- **Формира Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања.** Тим планира превентивне активности и укључује се када постоји сумња или када дође до дискриминаторног понашања.
- **Сачини Програм превенције дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности** који је део предшколског, односно школског програма и развојног плана, а конкретизује се годишњим планом рада установе који треба да буде конкретан, јасан, са дефинисаним улогама, одговорностима и задужењима (ко, када и како поступа, шта ради).

Превентивним мерама и активностима се:

- 1** подиже се ниво свести и осетљивости свих у установи – нулта толеранција на све облике дискриминације и дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности;
- 2** остварује се пуна посвећеност установе и свих њених органа и тела у препознавању, спречавању и сузбијању дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности;
- 3** сви носиоци обавеза заштите од дискриминације у установи и ван ње поступају хитно, ефикасно и координисано у спречавању и сузбијању дискриминаторног понашања.

Важно:

- Улога васпитача, наставника, стручног сарадника у стварању подстицајног и сигурног окружења за децу кључна је и незаменљива!
- Да би у томе били успешни, неопходно је да стално преиспитују и унапређују своје компетенције, и да својим квалитетним радом и применом различитих метода, садржаја, облика рада и активности, личним понашањем и ставом утичу, помажу и обезбеђују недискриминаторно, подстицајно, инклузивно и безбедно образовно окружење за све.

Програм превенције

Шта је чија одговорност када постоји сумња или се догоди дискриминација

У образовној установи се **увек реагује** и када постоји сумња и када је утврђено дискриминаторно понашање. Установа је дужна да предузме кораке ради заштите свих, а они ће зависити од тежине и облика дискриминације.

Директор и сви запослени имају обавезу да препознају дискриминацију и реагују у складу са прописаним процедурама.

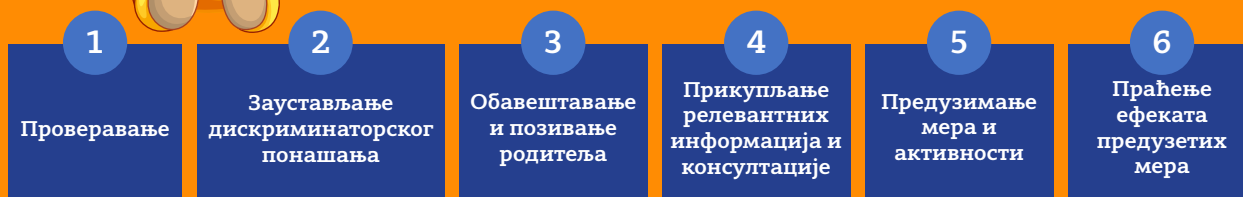
За процену и предузимање одговарајућих мера и благовременог реаговања на ризике од дискриминаторног понашања у образовању, користи се **матрица за процену нивоа дискриминације**,

тако што се дискриминаторно понашање сврстава у један од три нивоа дискриминаторног понашања, у зависности од:

- узраста учесника у образовању; интензитета, трајања и учесталости дискриминаторног понашања;
- облика и начина дискриминаторног понашања – узнемиравање и понижавајуће поступање;
- последица дискриминаторног понашања

Редослед поступања у интервенцији

- Кораци у поступању прате одређени редослед поступања по приоритету и увек треба имати на уму да је најбитнија безбедност деце.
- Некад је ситуација сложена, па је неопходно кораке спроводити синхронизовано, што подразумева договарање, међусобно информисање, јединствене поруке у односу према различитим циљним групама

Матрица за процену ризика од дискриминаторног понашања учесника у образовању

Место и време извршеног дискриминаторног понашања утичу на избор врсте мера и активности које се предузимају у интервенцији

Ван простора установе, у било које време предузимају се:

- (1) мере појачаног васпитног рада
- (2) без вођења васпитно-дисциплинског поступка

У простору установе у време образовно-васпитног рада и других активности предузимају се:

- (1) мере појачаног васпитног рада
- (2) покретање, вођење и завршавање васпитно-дисциплинског поступка у роковима и на начин утврђен Законом

Уочено дискриминаторно понашање сврстава се у један од три нивоа дискриминаторног понашања, у зависности од:

Важно:

- Присутни запослени и дежурни наставник, односно васпитач и сваки наставник, васпитач, стручни сарадник, одељењски старешина, дужан је да на целисходан начин увек реагује и обезбеди заштиту учесника у образовању од сваког облика дискриминације и дискриминаторног понашања, заустављањем понашања које се непосредно врши и смиривањем дискриминисаног лица, извршиоца дискриминације и посматрача

Уколико дискриминацију чини запослени у установи, поред наведених корака, обавеза директора је да у року од 24 сата обавести Министарство просвете-надлежну школску управу.

- Тешки облици дискриминације су: виктимизација, сегрегација, говор мржње, подстицање и удруживање ради вршења дискриминације, физички напад мотивисан мржњом због националне припадности, вере, пола или другог личног својства и сви други облици дискриминације који изазивају нарочито тешке последице по дискриминисано лице.
- Сегрегација представља неоправдано одвајање или искључивање из активности детета или групе деце због личног својства. У случају сумње у постојање сегрегације, свако има право да иницира њено утврђивање.

Које су надлежне институције и када се оне укључују

Први корак у заштити од дискриминације предузима се у установи образовања и васпитања.

Поступање у установи у складу са прописаним процедурама

Просветна инспекција

Заштитник грађана

Повереник за заштиту равноправности

Уколико директор и запослени нису реаговали у складу са прописаним процедурама, укључују се и друге институције:

Просветна инспекција - уколико је проблем у вези са дискриминацијом настао у вртићу, основној или средњој школи, надлежна је инспекција за територију општине или града у којој се установа налази. Ако при општини или граду не постоји инспекција, тај посао обавља републичка инспекција, односно Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. <http://www.mpn.gov.rs/prosveta/prosvetna-inspekcija/>

Заштитник грађана - независан и самосталан државни орган, задужен да штити и унапређује поштовање слобода и права. Заштитнику грађана може се, притужбом или у непосредном разговору, обратити свако ко сматра да органи управе не примењују или неадекватно примењују прописе Републике Србије.

<https://www.ombudsman.rs/>

Контакт: Делиградска бр.16, 11000 Београд
011/2068-100, 064 876 8505
zastitnik@zastitnik.rs
kabinet@zastitnik.rs

Повереник за заштиту равноправности - У случају дискриминације у образовању, може се обратити Поверенику за заштиту равноправности. Повереник за заштиту равноправности је независан, самосталан и специјализован државни орган установљен Законом о забрани дискриминације из 2009. године. За разлику од Заштитника грађана који се бави испитивањем пропуста и неправилности у раду органа управе, Повереник поступа искључиво у случајевима дискриминације јер штити само једно људско право - право на недискриминацију. <http://ravnopravnost.gov.rs/>

Контакт: Булевар краља Александра 84, 11000 Београд
011 243 80 20, 011 243 64 64
poverenik@ravnopravnost.gov.rs

Литература

Водич за родитеље - препознавање и пријављивање дискриминације у образовању

<http://oknis.org.rs/koalicija-za-monitoring-inkluzivnog-obrazovanja/doc/vodic-za-roditelje.pdf>

Водич за образовање без дискриминације

<https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/Vodic%20za%20obrazovanje%20bez%20diskriminacije.pdf>

Немој да толеришеш дискриминацију, тражи заштиту и реагуј

http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2017/07/Nemoj-da-tolerises-diskriminaciju_web.pdf

Дискриминација Не у мојој школи Једна школа за све

http://www.yucom.org.rs/upload/vestgalerija_103_9/1363186730_GSO_1334827949_GS1_prirucnik_za%20srednjoskolce.pdf

Шта је дискриминација и како се од ње заштитити

<http://antidiskriminacija.rs/wp-content/uploads/2017/02/%C5%A0ta-je-diskriminacija-i-kako-se-od-nje-za%C5%A1tititi.pdf>

Практикум за заштиту од дискриминације

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/wp-content/download/Praktikum.pdf>

Teaching respect for all: implementation guide

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227983>

Образовањем против дискриминације

<http://media.cgo-cce.org/2018/10/cgo-obrazovanjem-protiv-diskriminacije.pdf>

Од препознавања до поступања

Водич кроз превенцију и одговор на
дискриминацију за запослене у установама
образовања и васпитања

Издавач

Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике
Србије

Аутори

Др Снежана Вуковић, психолог/ доктор
педагошких наука
Милена Михајловић, МА психологије
Александра Калезић Вигњевић, МА
педагогије
Ангелина Скареп, МА психологије

Рецензија

Мр сц. Петар Антић

Дизајн

MASSVision d.o.o.

ISBN број

ISBN ISBN-978-86-7452-078-9

Београд 2020.

Sprovedeno od strane:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Израда брошуре подржана је од стране
пројекта Немачке развојне сарадње
„Инклузија Рома и других маргинализованих
група у Србији“ који спроводи Deutsche
Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit
(GIZ) GmbH